

ARAP DİLİ VE DİL FİKRİ*

Arabic Language And Language Idea

Ahmet Muhammed KADDUR**

Çeviri: Selahattin BAYRAM***

Özet

Arap dilinin nasıl ve nerede ortaya çıktığına dair birçok açıklama bulunsa da, bu dilin birleştirici bir güç olarak belirmesi, İslam öncesi Kureys'te, şehir hayatı, zenginlik, iktidar ve güç temellerinin ortaya çıkışı ile olmuştur. Bu dile ait temel kaynaklar, Miladi VI. Asırdaki cahiliye şiiri, peygamberlik ve Raşit halifeler döneminde yazılan mektup ve anlaşmalar ve de fasih dilin özelliklerini bir arada bulunduran bir metin olan Kur'an-ı Kerim'dir.

Arap dili, fushayı, eski lehçelerini, sonradan ortaya çıkan ammiceleri de içerir. Fasih Arapça, etkilerini on yedi asırdır devam ettiriyor olması açısından diller arasında benzersiz bir konuma sahiptir. Kur'an-ı Kerim, edebi miras, ilmi eserler ve dil kuralları bu dilin devam etmesinde, yenilenmesinde ve sonradan ortaya çıkan ihtiyaçlara cevap vermesinde büyük hizmet görmüştür.

Dil bilimleri, dil hatalarına karşı insanların direnmesi, karşı çıkması için ortaya konan sözlükler ve dil kurallarıdır. Günümüzde Arap dili, pratikte ana dilin ihmal edilmesi, ammicelerin ortaya çıkması, İngilizcenin Arapça yerine konmaya çalışılması gibi tehlikelerle karşı karşıyadır. Bu sebeple Arapça dil bilimi ve dil kuralları önemli bir konudur.

Arapça; modern çağda fikri meseleler ortaya koymuş ve birçok edebi ürünler geride bırakmıştır. Dil ve milliyetçilik arasındaki kuvvetli ilişki, Arapça ve Arap toplumu incelendiğinde de görülebilir: Arapça Araplar için milli bir topluluk oluşturmalarının esası olduğu gibi, bir ulus oluşturmalarının veya o ulusun bir siyasi varlık oluşturmalarının da esasıdır.

Anahtar Kelimeler: Dil, Arapça, Dilbilim

Abstract

Although there are many explanations about how and where the Arabic language originated, the appearance of this language as a unifying force took place in pre-Islamic Kureys with the emergence of urban life, wealth, rulership, and power. The main sources regarding this language are the Jahiliyya poetry in 6th century AD, the letters and treaty texts written during the era of the prophet and the four caliphs, and the Quran, which holds together almost all the eminent features of the formal language.

The Arabic language includes the formal dialect, the ancient vernaculars, and the local dialects that emerged later. Formal Arabic enjoys a unique position among other languages because its influence spans seventeen hundred years. The Quran, the literary tradition, scientific productions, and the body of grammar play a key role in the continuation and renewal of this language and boost its efficiency in meeting new and emerging needs.

Linguistics are dictionaries and grammar rules formed for people to resist language mistakes. Today the Arabic language confronts threats, some of which are the disregard for the formal language in the daily life, the emergence of local dialects, and the potential replacement of Arabic with English. It's for this reason that Arabic grammar and linguistics are in a vital position.

Arabic has come forward with intellectual matters and produced literary works in the modern age. The powerful relationship between language and nationalism can be observed when the Arab people and Arabic language are examined: as well as being the foundation for Arabs to form a national community, Arabic has played a significant role in constituting a viable political existence.

Key Words: language, Arabic, Linguistics...

1- Arapça ve İlimleri

Modern araştırmalarda Arap dili, "varlığını devam ettiren kuzey dili" olarak tanınır. Bu ise Sami Arap dil ailesinden biridir. Müsteşrikler (oryantalistler, doğu bilimciler) bu dilin aslı ve oluşumu hakkında görüşler ileri sürmüşler ve birçok fikri ekoller ortaya koymuşlardır. Eskiden beri bu ekollerin çoğunun ileri sürdükleriyle, Arap dillerinin; bu dilin Kureys'te; dini, ekonomik, siyasi ve edebi sebeplerle ortaya çıkması konusundaki kanaatleri birbirini nakzeder.¹

(*) Mecelletü Mecme'i'l-Lüğati'l-'Arabiyye bi Dimeşk, c.84, cüz, 1, Kanunussani, 2009, s.59-72.

Bilindiği gibi Mekke Kureyş'in beşiği, şehirlerin anası ve insanların gitmeyi arzu ettiği yer, yönetim ve ticaret mekânı, siir ve nesir ustalarının kendini sergileme imkânı bulduğu yerdir. Kur'an-ı Kerim'de Allah Teala'nın Kureyş'e bir takım nimetler vererek onu, peygamberliği ve bölgenin liderliğini taşıyacak konuma getirdiğine işaret eden ayetler bulunmaktadır. Yine aynı sebepten dolayı Yüce Allah orada gerçek bir toplum/ümmet oluşturmak için orayı hazır hale getirmiştir. Kasas suresindeki şu ayet buna bir delildir: "Oysa, Katımızdan rızık olarak her türlü ürünün getirilip toplandığı, koruyucu örf altında güvenli bir yere yerleştirmedik mi onları?" Yine Kureyş suresinde –ki bu sure Mekke döneminde inmiştir- Yüce Allah, Kureyş'e rızık ve ticaret yollarını bahşederek ve oraya güven ve istikrar vererek iyilikte bulunduğunu buyurur.² Bu ayetlerden ortaya şu sonuç çıkar: Korku ve açlığın ortadan kaldırılmasıyla, Kureyş'e gelecek zararın yok edilmesi; bölge liderliğine hazırlayan güç sebeplerinin sağlanmasıyla da Kureyş'in çıkarı düşünülmüştür. Özet olarak İslam'dan önce Mekke'de siyasi bir düzenin ortaya çıkması için birçok sebep ortaya çıkarılmıştır. Böyle bir siyasi düzen ise bir başkent ve ortak bir dil gerektirir. Şehir hayatı, zenginlik, iktidar ve güç temellerinin ortaya çıkışı ve bu güce ait otorite ve ekonomik güç, daha önce ortaya çıkan ilim ve düşüncede ilerleme; Kureyş'i İslam'dan önce, bu birleştirici dile beşik olması için hazırlamıştır. Ki bu dili Yüce Allah Kur'an'da "apaçık bir Arapça" olarak nitelendirir.³

Bu dile ait temel kaynaklar, onun eski Arap bölgesinde olgunlaştığı, yaygınlaştığı ve genişlediğine işaret eder. Miladi VI. Asırdaki cahiliye siiri bu dile ait araştırmalarda ana belge olarak kabul edilir. Yine Peygamberlik ve Raşit halifeler döneminde ortaya çıkan mektup ve anlaşma metinleri o dönemde çoğunluk Araplarda yaygın olan dilin özelliklerini ortaya koyar. Miladi 612–632 yılları arasında Hz. Muhammed'e (s) inen Kur'an-ı Kerim ise; ses, tamlama, anlam ifade etme, açıklama üslupları bakımından fasih dilin özelliklerini bir arada bulunduran bir metin olarak ortaya çıkar.⁴ Hicretin dördüncü yüzyılına kadar insanların değişik vesilelerle aralarında yaptıkları diyalogları; aralarında bu dilin ortak bir dil olduğunu gösterir. Her ne kadar bu dil içinde; araştırmacıların boyutu ve sonraki dönemlerdeki dile etkisi hakkında ittifak edemedikleri lehçeler olsa da.

Arap dili; her ne kadar zihin, bu dilden bahsedince, büyük dini etkisi, edebi üstünlüğü, ilmi derinliği ve milli rolü sebebiyle fushayı hatırlasa da, az önce ortaya çıkışını özetlediğimiz fushayı, eski lehçelerini, sonradan ortaya çıkan ammiceleri de içerir. Bu fusha dil şu özellikleri ile ön plana çıkar: terkiib bakımından tamamen oluşumunu tamamlamış, kelimelerin kökleri, o köklerden türeyenler gibi yapıyı ilgilendiren yönlerden iyi, Kur'an kıraatları yoluyla kesintisiz olarak hem ezber hem de yazı olarak nakledilmiş, kelime hazinesi ve bu kelimelerin anlam ifade etmesi bakımından zengin, kendini yenileme ve başka dillerle mukayese edilme imkânları bakımından yeniliğe açık. Yine bilinmektedir ki fusha Arapça lafız ve mana bakımından yeni ortaya çıkanları da bünyesine katmıştır. Başka dillerden de kelimeler almıştır. Modern çağda ortaya çıkan ve insanlar tarafından kabul gören yeni kelime ve kavramları kabul etmiştir. Bu sözcükler ve kavramlar Arapça sözlüklerde yaygınlaşmış, edebi, ilmi, idari ve medya, iletişim, eğitim, ticaret vb. hayatın aktif alanlarında kendini göstermiştir.

Böylece araştırmacı için şu kesin olarak ortaya çıkıyor ki; Bu fasih Arapça diller arasında benzersiz bir durumu temsil eder. Nitekim etkilerini on yedi asırdır devam ettirmektedir. Eski ve yeni tüm zamanlarda dünyanın çeşitli bölgelerinde sedasını yaymaktadır. Edebiyatta ve bilim dallarında; -bu bu bilimlerin kaynakları ve gelişmesi farklı da olsa- dilin imkânları kendini göstermektedir. Bu yüzden şunu kesin olarak söyleyebiliriz: "Fasih Arapça" dinlenen bir dil olmak açısından ve kullanılması bakımından devam ede gelmiştir. Yeni gelişmeler karşısında içe kapanmayıp kendini geliştirmiştir. İnsanların dillerinde ahenkli olarak konuşulmuştur. Bu fushayı; öğrenilmesi, özelliklerinin açıklanması ve temellerinin korunması için ortaya çıkarılan dil ilimleri muhafaza etmiştir. İnsanlı hiçbir kimse, bu dilin doğuşundan bu güne kadar hiçbir zaman ölmediği ve varlığını koruduğu fikrine karşı çıkmaz. Çünkü ne kadar azalırsa azalsın bu dilde verilen eserler ve bu dilin konuşulması hiçbir zaman kesintiye uğramamıştır. Bu dil; içinde bulundurduğu özelliklerini, farklı renkleriyle beraber –ki bunların en barizi asırlar boyunca yenilenen ve çeşitlenen költürdür- diri ve anlaşılır olarak muhafaza etmiştir. Metni, kıraatı ve üzerinde yapılan çalışmalarla Kur'an-ı Kerim, edebi miras, ilmi eserler, sözcük ve bunların ifade

(**) Halep Üniversitesi Dil Felsefesi Öğretim Üyesi.

(***) Dr., İstanbul Üsküdar Anadolu İmam Hatip Lisesi, sbayram63@yahoo.e

¹ Bkz. Ahmed Kaddur, **el-Medhal ila Fikhi'l-Lügati'l-'Arabiyye**, el-Matbu'at el-Cami'iyye, Cami'attü Haleb, 2006, s.97; Karşılaştır:Blacher, **Tarihü'l-Edebi'l-'Arabi** (Trc.İbrahim el-Keylani), Darul Fikr, Dimeşq, 1984, s.93).

² Kureyş suresi (106): "Kureyş'in emniyeti sağlanabilsin diye, kış ve yaz seferlerindeki emniyeti. O halde bu Mabed'in Rabbine kulluk etsinler. O ki, aç kalmasınlar diye onları beslemiş ve tehlikelerden emin kılmıştır."

³ Bkz. Kur'an, Nahl, 103: "Kur'an ise gayet açık bir Arapçadır."; Ahkaf, 12: "Arap dili"; Şu'ara, 195: " Açık Arap diliyle."

⁴ Bkz. Blacher. **a.g.e.** s.93.

ettikleri anlam zenginliği ve dil kuralları; bu dilin devam etmesinde, yenilenmesinde ve sonradan ortaya çıkan ihtiyaçlara cevap vermesinde büyük hizmet görmüşlerdir.

Dil bilimlerine gelince, bunlar; İslam fetihlerinin genişlemesiyle, tedrici olarak insanların fasih Arapçanın konuşulduğu yerlerden uzaklaşmaları, değişik milletlerin grup grup Allah'ın (c.c.) dinine girmeleri sonucu, fasih Arapçanın orijinal seslerinden, irabından ve kelime yapısından uzaklaşma şeklinde başlayan “dil hatalarına” karşı insanların direnmesi, karşı çıkması için ortaya konan sözlükler ve dil kurallarıdır. Bütün bu ilimler; dinin öğrenebilmesi ve topluma ulaştırılabilmesi, çağın gereksinimlerine cevap verebilmesi için sağlam bir dil olmasını istiyordu.⁵ Ancak, dil ilimleri dil kurallarını çıkardıktan, kavramları yerli yerine oturtuktan, yaygın kullanımı sebebiyle kabullenilen veya kıyası olarak kabul edilen alanları belirledikten –ki bunda amaç dilin olgunlaşması ve güzelleşmesidir- sonra, daha da gelişerek “dil felsefesi” seviyesine ulaştı. İşaret etmede bir sakınca olmayacak bir gerçek şu ki: Dil kuralları; insanların nesilden nesile ve her sosyal tabakada fasih Arapçayı öğrenmekten uzaklaşmaları ve onu sosyal hayatta işlerinde kullanmamaları nedeniyle dil kurallarına olan ihtiyacın şiddetlenmesi sonucu, önemli bir amaç ve ulaşılmaması gereken bir hedef haline gelmişti. Ne var ki bu durum; bu dil bilimlerinin ve kurallarının; içinde yenilikler ve geniş alanlar bulunmasına rağmen, kullanılan fasih metinlerden eğitim yoluyla, fiili uygulamalarla, duyarak, okuyarak, taklit edilerek alınan, fasih dilin alternatifi olduğu yanlış algısını vermez. Nitekim bazı ünlü nahivcilere baktığımızda, kendi alanlarında ileri gitmelerine, ilim meclislerinde başköşeyi işgal etmelerine rağmen, konuşmalarında dili güzel icra edemedikleri, yaygın hatalar yaptıkları ortaya çıkmaktadır.⁶

Bu yüzyılda; bu dil ilimlerinin tarihçesinin yazılması, yeniden yapılandırılması, modern ilimlerin yenilikleri ile özellikle de yeni metotları ile ve yeni dalları ile desteklenmesi gibi ihtiyaçlar ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında; bu kuralların basitleştirilmesi ve yeni nesle öğretilmesi ve yeni neslin konuşmalarında ve yazmalarında bu kuralları kullanmaları konusunda teşvik edilmesi gibi ihtiyaçlar ortaya da çıkmıştır. Bazı dil eleştirmenlerinin ve abesle iştiğal edenlerin bu ilimlerin öldüğünden bahsetmeleri, bu kuralları küçümsemeleri, çağın gerisinde kaldığını söylemeleri ise dil araştırmacılarının önem vermediği şeylerdir. Çünkü bu söylemler araştırma esaslarına ve hakkaniyete uymamaktadır. Biz; içinde eski ve yeni ilimleri mukayese eden ve yorumlayan değerlendirmelerin bulunduğu herhangi ilmi bir meseleyi ele aldığımızda, kendimize zaman ve mekânın getirilerine ve bu ikisi arasındaki ilmi ve kültürel ürünlere ve etkenlere dayanan bilimsel ilkeyi prensip edindik. Bu prensibin temeli; bir yönüyle, ona hizmet etmek, yaymak ve ona karşı görevimizi yerine getirmek için ona gösterdiğimiz itina; bir yönüyle de, yeni ilim ve yöntemlerle onu yenilemek ve onu iptal etmekten, yok etmekten uzak durmaktır. Bu da hiç şüphesiz, eski ile yeni arasında etkileşime dayanan yenilikçi modern fikrin bir sonucu ya da tecellisidir. Ya da “eskinin asaleti” ve “yeninin çağdaşlığı”dır ki bu da; ümmetin kimliğini ve bu zamanımızdaki var oluşunu koruyan şeydir.

Araştırmamızda bu bölümü tamamlamak için içinde bulunduğumuz sırada Arap Dili'nin karşı karşıya bulunduğu tehlikelere işaret etmek zorunludur. Bu tehlikeler:

1-Pratikte “ana” dilin ihmal edilmesi, toplumda kendisinin ve konumunun hafife alınması, eğitim alanında hep olumsuzluklarla birlikte anılması ve böylece alay konusu olması ve önemsiz olduğunun yerleştirilmek istenmesi.

2-Bazı “ammice”lerin ortaya çıkarılması ve iletişim araçlarında yayılması, bu ammicelerin fushaya karşı rakip diller haline getirilmek istenmesi.

3-Dilde küreselleşmeye yol açacak şekilde, dilde çeşitlilik dayatmasıyla çarşılarda, okullarda, enstitülerde, üniversitelerde İngilizcenin Arapça yerine konmak istenmesi.

4-Bazı azınlıkların eski dillerinin canlandırılmasıyla ana dile karşı rakip haline getirilmeleri ve toplumda yayılmaları, böylece dilde kasıtlı bir ikilik ortaya çıkararak Arap milliyetine karşı ikincil milliyetler ortaya çıkarmak istemeleri,

5-Arapçanın zorluğunu ve kavram fakirliğini iddia ederek ya da ilmi kaynaklara asıl dili ile özellikle de İngilizce ve buna ilaveten Fransızca ve Almanca ile ulaşmak gerektiği bahanesiyle ilim dilinden Arapçayı tümüyle yok etmek. Öyle gözüküyor ki, aktif ulusal güçlerin yabancı okulların

⁵ Bkz. Kaddur, a.g.e., s.128-132.

⁶ Bkz. Ferra'nın Sibeveyh'le ilgili sözü: “Ona gitmiştim, baktım Arapçayı güzel konuşamayan biri..”; bkz. **Kitabu Sibeveyh**, Tahkiki: Abdusselam Muhammed Harun, 'Alemlü'l-Kütüb, Beyrut, 1/16.

penceresinden def ettikleri; bize, özel üniversitelerin veya yabancı üniversitelerinin şubelerinin ya da Lübnan'daki ünlü batı okullarının kapılarında girmek için geri dönmüştür.

6-Suni hizipçilik veya ırki bölünmeler yararına ulusal projesini yok etmek girişimlerinden sonra Arapçılık fikrini ortadan kaldırma gayreti. Böylece bir kıtanın ve Arap bölgelerinin arasındaki bağ olan dili ortadan kaldırmak.

2-Dilin Meseleleri

Burada dilin meselelerinden kastımız; toplumdaki, dini, siyasi, eğitimle ilgili, medya ile ilgili, kültürel kesimlerden kaynaklanan şeyler, dilde çoğulculuk vb. konulardır. Çünkü dil, toplumsal bir olgu olması hasebiyle, salt bir iletişim aracı olmaktan çıkıp; çeşitli fikir ve inanç akımlarının bir parçası haline gelmektedir. Bu yüzden, dili modern uyanış asrının ve bu asırda ön plana çıkan ekollerin, fikri cereyanların, partilerin ve siyasi grupların bir parçası saymak çok bilinen bir durumdur. Bu yüzden, İslamcı selefilik, Arap ulusalcılığı, batıcı ve bölgesel liberallik, solculuk, sosyalizm vb. akımların söylemlerinde dilin nereye konulacağı konusu tartışmalı bir konudur.

Bu meyanda işaret edilmesi gereken bir konu da şu ki; XIX. ve XX. asırlar, Arap Düşüncesine ve siyasi projelerine açık bir yabancı etkisine tanık olmuştur. Bu etkilerden birçoğu, dilde kendini göstermiştir. Bu etkilerden bazıları; yabancı dillerin yayılması, Arap toplumunun yabancı olduğu değerlere açık modern okulların açılması, birlik ruhunun ortadan kaldırılması ve Arap ulusçuluğu ruhunun yok edilmesi için her türlü kültürel savaş araçlarının kullanılması, Arapçanın zayıflatılarak hayattan, özellikle de eğitim hayatından tamamen koparılması çabalarıdır.⁷

Dili toplumda yerleştirmeye çalışan toplumsal dil biliminin esaslarını dikkate aldığımızda Arapçanın geçen iki asırda toplumun en bariz problemleriyle bağlantılı olduğunu, siyasilerden, düşünürlerden ve bu ikisi dışındaki çok değişik toplum katmanlarına ait aydınlardan birçok nesil arasında tartışmalara yol açtığını görüyoruz. Bir araştırmacı bu meseleleri aşağıda sayacağımız temel maddelerde tasnif edebilir.⁸

A-Dil ve Politika: 1805'deki (Kavalalı) Muhammed Ali'den başlayarak günümüze kadarki modern devlet, onun yönetimi, kanuni esasları, bu kanunlarla ilgili vesikalar, kayıtlar, kavramlar vb. şeylerle dil arasında ilişki vardır. Değişik aşamalarını dikkate aldığımızda eğitim ile dil arasında da bir ilişkinin var olduğunu kabul etmek gerekir. Yine Arapların yaşadığı bölgelerde, oralarda yaşayan toplumlar arasında ve siyasi teşkilatlarında ana dilin ve resmi dilin yerleştirilmesi konusu ile dil arasında sıkı bir ilişki vardır. Aynı şekilde dil ile –daha sonra açıklayacağımız gibi- modern milliyetçilik, ümmet, devlet gibi kavramlar ve bu kavramlardan ortaya çıkan azınlık dilleri ve kültürel kimlikler arasında ilişki vardır.

B-Dil ve Din: Dil-din ilişkisi şu konuları içerir: İbadetlerin yerine getirilmesi, tebliğ, vaaz gibi dini konular açısından dilin durumunun ortaya konması; dini ilimlerin konularında din ile dilin arasının bulunması; dilin kutsal kitaplarla özellikle de zamanın ve farklı mekânların etkilerinden korumak için Arapçaya koruyucu kalkan olan, Kur'an-ı Kerim ve onun ilimleri ile ilişkisi. Dil ile din arasındaki bu ilişki modern birçok yönelişlerde; dilin dini kutsal değerlerle ilişkisi, İslami şahsiyetlerle ilgili Müslümanların ortaya koyduğu rivayetleri nakletmesi ve dilin konumuna etki eden ve onun önemsenmesini gerekli kılan ya da bazı fıkhi ve kültürel müesseselerde, İslami üniversitelerde eğitim hedeflerinin gerçekleştirilmesi için tutulan yolda dilin yardımcı olması ve buna benzer sebeplerle, dilin kutsal olduğu ve korunması gerektiği şeklinde kendini göstermiştir.

C-Dil ve Kültür: Bu ilişki kendisini; edebiyat ve onun sanatlarında, basın yayında, iletişimde, eğitimsel, toplumsal ve insani ilimlerde gösterir. Çünkü dil kültür için bir araç ve iletişim araçlarında, günlük hayatta kültür seviyelerini ifade eden tamamlayıcısıdır. Çünkü dil demek resmi devlet dili ya da

⁷ Bkz. Muhammed Muhammed Huseyn, *el-İtticahatul Vataniyye fi'l-Edebi'l-Mu'asır*, Daru'n-Nahdati'l-'Arabiyye, Beyrut, 1/120; Ayrıca bkz. Salih Zehraddin, "el-Luğati'l-'Arabiyye Beyne'l-Esale ve't-Teşvih," *Mecelletü'l-Vahde*, er-Ribat, 1987, 'aded: 33-34, s.118 ve devamı. Ayrıca geniş bilgi için bkz. Said İsmail Ali, *el-Fikrüt-Terbevi el-Arabi el-Hadis*, 'Alemul Ma'rife: 113, Mayıs 1987, el-Kuveyt.

⁸ Bkz. Kemal Bişr, *'İlmul'-Lüğati'l-İctima'i, Medhal*, Dar Ğarib, el-Kahire, 1997. Ayrıca bkz. Ralph Fasuld, *'İlmul'-Lüğati'l-İctima'i li'l-Mücteme'* Trc.: İbrahim b. Salih Muhammed el-Galavi, Cami'atü'l-Melik Su'ud, er-Riyad 2000.

hâkim din dili demek olmayıp; aynı zamanda bütün yönleriyle ve buna ilaveten ahlaki ilkeleri ve insani değerleriyle toplumdaki âlim kişiliği ön plana çıkararak kültür dilidir.

D-Dil ve Toplum: Toplumda dil, o toplumun bir parçası olması özelliğiyle ortaya çıkar. Çünkü o –daha önce açıkladığımız gibi- toplumsal bir olgudur. Toplumun farklı seviyelerdeki tüm fertleri amaçlarını onunla ifade ederler. Bu yüzden toplumsal dil bilimi aslında toplumla olan bu ilişkiye önem verir. Ki, dilsel çoğulculuk, dilsel azınlıkları, kültür seviyeleri ve bu alanda ortaya çıkan ekonomik ve kültürel etkiler üzerinden bu ilişkiyi sürdürür.

Toplumla dil arasındaki bu alakada söylenmesi en çok gereken konulardan birisi de “avamca lehçeleri” ve “fusha” konusudur. Buna ek olarak, atasözü, şiirler, şarkı ve türküler, halk arasında yaygın olan dilin çeşitli şekilleri ile toplumun asaletini dillendiren edebi eserler gibi; sanatçıların ve toplumdaki değişik kesimlerin ortaya koyduğu ürünlerin ve sanatsal eserlerin lehçeleri de sayılabilir.

Yine dil ve toplum arasındaki ilişki toplumu yönlendiren ve öğretici kültürü orada yayan, fasih dili güçlendiren, lehçeleri de ortak dilin saflığına yükselten, resmi toplumsal müesseseler ve bunun dışında, dil enstitüleri ve ilmi cemiyetler vasıtasıyla ortaya çıkar.

E-Dil ve Yenilik: Bu ilişki dilin birçok alanlarında ön plana çıkar. Çünkü dilimiz, toplumsal ve kültürel ilerlemenin olmadığı asırlarda ortaya çıkan eski bir dil olmakla suçlanmaktadır. Bununla birlikte bu ve benzeri suçlamalar, herhangi bir mesnedi olmayan iddia ya da iftira kabilindedir. Ancak hangi dil olursa olsun çağın, hem de gelişme ve değişim unsurlarının yarıştığı çağımızın gelişmelerine ayak uydurmak durumundadır. Dil ve yenilik ilişkisiyle ilgili olarak değişik kavramlarda, küreselleşme tartışmalarında, iletişimde, haberleşme araçlarında, tartışma konuları ortaya atılmaktadır. Burada şuna işaret ediyoruz ki: Fikri cereyanların çoğu, dilin ve onun ilmi ve iletişimsel araçlarının, bu asırdaki Arap enstitülerinin takip edeceği örnek bir yol ortaya çıkarması gerekliliği sebebiyle, yenilenmesinin zaruretinde görüş birliğine varmışlardır. Bunun sonucunda dil, yabancılaşmaya karşı direnecek, yabancı dillerle rakip olabilecek, tarihi yolculuğunda vermiş olduğu değerli eserler hazinesine yenilerini ekleyebilecektir.

Böylece şu ortaya çıkmıştır ki: Arapça; modern çağda, çeşitli bilgi alanlarında birçok yönelişlerle dolu ve kullanımda olan fikri meseleler ortaya koymuş, birçok eserler ve edebi ürünler geride bırakmıştır. Bu durum daha önce işaret ettiğimiz gibi dil meselesi ve bu meselenin anlaşılması; sadece dil ilimleriyle ve o dilin özelliklerinin anlaşılmasıyla sınırlı bir mesele değildir. Bundan daha büyük bir meseledir.

3-Arapça ve Milliyetçilik

Arapça ve ulusalcılık konusuna bu çalışmada geniş yer ayırmak gerekiyor. Çünkü milliyetçilik fikriyle ilgili temel kavramlar etrafındaki tartışmalar hala süregelmektedir. Dil bilginleri toplumsal araştırmalarında modern çağın hâlihazırdaki milliyetçilik fikrini tahlile yer vermişler ve dilin milliyetçilik fikrinde, ümmet ve devlet fikrindeki rolünü ortaya çıkarmışlardır.

Milliyetçilik; Fishman'ın⁹ de dediği gibi; temel zati ilgiler ve anlayışlar çerçevesinde gelişen sosyo-kültürel bir birliktir. Yahut diğer toplumlardan değişik olduğuna inanılan bir toplumsal birliktir. Fishman, Karfin ve Masyut'a göre dil; din, tarih ve kültüre ek olarak ulusun temel öğelerinden biri olarak kabul edilir. Çünkü dil –Ralf Fasul'da olduğu gibi- şanlı mazi ve günümüzün yeniliği arasında bir bağ olarak kullanılır. Hatta dil, ulusun tarihini nakletmek için bir vesile olmayıp bizzat tarihin parçasıdır. Yeniliğe gelince, o, milletin/ulusun eğer köklü bir dili varsa, o takdirde, milletin büyük bir ayırt edici vasfıdır. Dil ise –ki burada kastedilen ana dildir- milletin özünün ve ruhunun parçalarından bir parçadır.¹⁰

Çağdaş ulusalcılık hareketleri ana dillere, bilinçli kullanılması ve samimiyetle bağlanması için öncelik verirler. Ve böylece dil kültürün; kendilerine ait dilleri bulunan ırki azınlıkların çoğunluğa uyumu konusunda yardımcı olan simgesi olur.¹¹

Fasul'un taşıdığı kanaate göre bir ulusun egemenliği altında bulundurduğu bir toprak parçasının yahut merkezi yönetimin olması zaruri değildir. Mesela Arnavutlar dağınık bir ulustur. Birlik olarak yaşadıkları bir bölge ve egemenlikleri altında bir toprak yoktur. Ümmet ise; Birleşik Rusya'da olduğu

⁹ Bkz. Fasul, 'İlmü'l-Luğati'l-İctima', s.3-4.

¹⁰ Bkz. a.g.e., s.5.

¹¹ Bkz. Fasul, a.g.e., s.6.

gibi tamamı ya da çoğunluğu belli bir topluluğun egemenliğine boyun eğmiş siyasi ve coğrafi birliktir. Ama devlet, zorunlu olarak egemen bir ulusa boyun eğmeyen siyasi bir oluşumdur. Çünkü devlet içinde farklı uluslar olabilir. İki farklı dile sahip iki ulusal topluluktan oluşan Belçika Krallığı gibi.

İrki topluluk ise daha küçük, daha basit ve özelliği daha çok yerel olan, kültürel ve toplumsal bir organizasyondur. Ümmet; esas gövdeyi teşkil eden ulus yanında, içinde irki cemaatler bulundurabilir. Çünkü irka dayanan topluluk anlayışı ile ulusa dayanan topluluk anlayışı tamamen farklıdır. İrk esasına dayanan topluluk, egemen bir milletin oluşturduğu bir ümmet içine karışmış kültürel bir oluşum olup, o egemen milletin ortağı değildir. İşte bu noktada resmi dilin konumu ile ulusa ait milli dilin konumu ortaya çıkmaktadır. Devlete ait resmi dil birden fazla olabilir veya içine yeni diller katılabilir. Bu duruma örnek olarak İngilizceyi resmi dil olarak kabul eden Hindistan'ı verebiliriz.¹² Milli dil ise bölgesinde egemen ve hâkim olan ulusun dilidir. Toplumsal Dil Biliminden alınan bu kavramların uygulanması durumunda ulus ile ümmet arasında fark olduğu ortaya çıkmaktadır. Ulus, siyasi bir varlığı gerçekleştirme hedefi olan, dilsel, kültürel, toplumsal bir birliktir. Ümmet ise, kendisinde milliyetin vücut bulduğu bir varlıktır. Fransa'da olduğu gibi bazen ümmet ve devlet denk gelmiş olabilir. Belçika'da olduğu gibi denk gelmemiş olabilir. Çünkü Belçika, iki ümmetten değil, iki millettten oluşan bir devlettir. Zira ümmet/ulus birden fazla ulusun varlığını kabul etmez.

Bu kavramlardan şu sonucu çıkarabiliriz: İçinde birden fazla milletlerin olduğu devletler, bir milletin ve bir ulusun temsil ettiği devletlerden daha az istikrarlı olmuşlardır. Bazen milli duygular; Çekoslovakya'nın Çek ve Slovakya olması gibi, bir devletin bölünmesine götürebilir. Ya da Belçika'nın birliğini tehdit etmesinde olduğu gibi bir devletin varlığını tehdit edebilir. Yine ortaya çıkan sonuçlardan birisi de: Çeşitli uluslar arasında bir ana ulusa dayanan devletler diğerlerinden daha istikrarlıdır. Her ne kadar bu devlet içinde değişik irki topluluklar olsa da. Bunun sebebi de dillerin farklılığına rağmen kültürel kimlik ve vatandaşlık anlayışıdır. Bir diğer sonuç, içinde barındırdığı birden fazla millettten birinin egemenliğine dayanan devletlerin, içerisindeki irka dayanan diğer cemaatlerin, resmi devletin birliğinden ayrılmaya yol açacak siyasi özlemlere sahip olmalarına izin vermemesidir.

Ancak, bütün bu kavramların günümüz Arap dünyasına uygulanması, bazı farklılıkları ortaya çıkarmakta, bazı karışıklıkları ortadan kaldırmakta; yeni sömürgeci kültürel saldırı karşısında sarsılmaya başlayan bazı ıstılahları yerli yerine oturtmaktadır.¹³ Arap vatani, Arap dünyası, Arap Ulsu; bir ırk olmaktan daha önce bir lisan/dil olan, Araplığın bir araya getirdiği; bir dile, dine, kültüre, nüfusa, coğrafyaya işaret eden ıstılahlardır.¹⁴ Arap Ulsu ise, içinde bir toplumun belirgin olduğu, oluşturulan devlete uygun bir siyasi varlık oluşturmak için sahip olunan duygular ve özelemlerdir. O halde ulusçuluğun/kavmiyetin özünü; Arapçılık ve ulaşılmaya çalışılan siyasi birlik oluşturur. Ulusal plan/proje kavramına gelince, bu; geçmişle geleceği bir araya getiren siyasi bir varlığa sahip bir toplum içerisinde milli hedefi gerçekleştirmek için tutulan yoldur. Çünkü bu kavram, yenilik ve gelişme (yani kalkınma) yollarını da içine alan "yeniden dirilme" anlayışından alınmıştır. Bize göre millet, Arap devletlerinin paylaştığı dilsel, kültürel bir varlıktır. Ulus ise bütün kültürel unsurları ile birlikte Arapçılığa dayanan siyasi bir ideolojidir.

Böylece buraya kadar ifade edilenlerden ortaya çıkmıştır ki dil; milli bir toplum oluşturmanın esası olduğu gibi, bir ulus oluşturmanın veya o ulusun bir siyasi varlık oluşturmasının da esasıdır. Bu yüzden; Arap vatani; köklü Arap kimliğine sahip geniş coğrafi bölgeler olması özelliğiyle, şu an, sadece bazı devletlerde görülmesine rağmen, ortadan kaldırmaya maruz kalmaktadır. Bize getirilen en önemli projelerden birisi de Yeni Ortadoğu Projesidir ki yeni alternatif –ki bu da "Ortadoğu ve Kuzey Afrika" projesidir- ismi altında düzenlenen toplumsal ve ekonomik toplantılarda işaretleri ortaya çımaya başlamıştır. Bunun amacı, bu büyük vatan topraklarından Arap kelimesini ortadan kaldırmaktır.¹⁵ Yine şu an açıkça anlaşılmalıdır ki; Iraktaki Arap kimliğine ve İslami huviyetine karşı kuvvetle desteklenen bir entrika ile karşı karşıyayız. Bundan maksat fitne esaslı bölünmeye götürmektir. Yine Kültürel birliğimize karşı Arap dünyasının doğusunda ve batısında entrikalar kendini göstermektedir. Bunlar da; İslam

¹² Bkz. a.g.e., s.47.

¹³ Bkz. Semir Batris, "el-Hecmetu's-Seqafiyetu'l-Cedide ale'l-Kavmiyyeti'l-'Arabiyye: Hasaisuha ve İtticahatuha," **Mecelletu'l-Vahde**, er-Ribat, 1988, 'aded: 50, s.111-112.

¹⁴ Bkz. 'Abdulkerim Medven, "el-'Arubetu ve'l-Fiqru'l-'Arubi: Muhaveletün li Tehdidü'l-Mefhumi," **Mecelletü'l-Vahde**, 'aded: 33-34, s.205 ve devamı.

¹⁵ Bkz. Muhammed es-Seyyid Said, "Şark Evsatiyye, Bahr Mütevessitiyye ve Evsat Uhra" **Mecelletü'l-'Arabi**, 'aded: 427, 1994, s.28-33; Ayrıca bkz. Tefvik El-Medini, "eş-Şarq el-Evsat el-Kebir: Mecalun Hayeviyyun Li'l- Heymeneti'l-Emrikiyyeti es-Suhyuniyye" **Mulhak el-Ba's el-Fikri**, 'aded: 20, tarih: 3-5-2004, s.7; Ayrıca bkz. Mufid Muhyiddin es-Savvaf, **Ve Yestemirru's-Sira' 'ala's-Şarq el-Evsat el-Kebir**, Darul Fikr, Dimaşk, ty.

ümmetinin düşmanlarının menfaatine olacak şekilde; ırki toplulukları, kendilerini ümmetten ayırmalarına, ayrışmaya, bölünmeye teşvik ederek en kısa zamanda parçalanmanın sağlanması için cesaretlendirmek şeklinde olmaktadır.

Artık Amerikan küreselleşmesinde kendini ortaya koyan yeni saldırı sadece ekonomiye, paraya, temel ihtiyaçlara, silah ticaretine ve uluslar arası ticaretle oyun oynamaya yönelik olmayıp; birçok okullarda ve üniversitelerde programlarını ve öğretilmesini tehdit etmek suretiyle Arapça diline kadar uzanmıştır. Buna ek olarak uzak doğu ülkelerinden yapılacak göçleri de teşvik ederek Arap dünyasında dilsel bir karışıklık meydana getirmek ve bunun sonucunda Arapçayı ve konuşulan lehçelerini terk edip yerine tamamen İngilizceyi hâkim kılmak istemektedir.

Buradan hareketle bize düşen, hayatın bütün alanlarında fasih Arapçanın eğitimini yaygınlaştırmak, kolaylaştırmak ve yaymak; siyasal olanı, eğitim ve tekniği tamamen Arapçalaştırmak; ilmi yayınların fusha Arapçayla yayınlanmasını desteklemek; internet ağları, internet siteleri gibi modern iletişim araçlarını Arapçayla uyumlu yapmak ve Arapçanın onlarla kullanılmasını sağlamak; bilimsel Arapçaya özen göstererek dilin ilmi yönünü ön plana çıkartmak; kavramlardan yeniden diriltilebilecekleri diriltmek; görevlerini istenilen şekilde yapmaları için bütün maddi ve insani güçle destekleyerek dil enstitüleri açmak; basını ve iletişim araçlarını, çözülmeyen, ammicelerden ve batı hücumlarından uzak tutmak için dili korumaya yöneltmektir.